

Այդ լեզուին նոխորիւնն ու նկունութիւնը ուժ մը եղած են Հայ Ազգին համար՝ այդ քարգմանութեան օրէն ի վեր: Հայ Ազգը անոր հաւատարիմ մնացած է, եւ ան ինքզինքը կը պատուէ՝ դեռ այսօր ալ տօնախմբելով այդպիսի ստեղծագործութեան մը յիշատակը:

Ա. ՄէՅՆԷ

Փարիզ, 29 Մարտ 1936

* * *

ՆԱՄԱԿ ՓՐՈՅ. ՇԱՐԼ ՏԻՐԻ

Սիրելի Պարոն,

Ինձի համար շատ մեծ ցաւ մըն է չկարենալս ներկայ գտնուիլ տօնախմբմանը դէպքի մը որ բազմաթէֆ տեղ մը կը բռնէ քրիստոնէութեան պատմութեան մէջ ինչպէս եւ Հայաստանի պատմութեան: Կ'ուզեմ գրել նամակով մը ձեզի ըսել մէկ քանիսն այն բաներէն զոր, երբէ ներկայ գտնուէի, ուրախ պիտի ըլլայի, ինչպէս ինձմէ խնդրեցիք, հակիրճ կերպով յիշեցնելու:

Արեւելի քրիստոնէական արուեստի պատմութեան մէջ, Հայաստանը կը գրաւէ կարեւոր տեղ մը: Իր աշխարհագրական դիրքով պարսկական Արեւելին եւ հելլենական Բիւզանդիոնին միջեւ, անկէկա բնականօրէն կոչուած էր միջնորդի դեր մը կատարել այդ երկու աշխարհներուն միջեւ, եւ այսպէս՝ ան՝ ունեցաւ իր մեծ բաժինը բիւզանդական արուեստի կամ մատրման մէջ: Ատկից զատ, իր նարտարապետները այնքան նարտար որքան հմուտ վարպետներ եղած են, ինքնատիպ ու նշանաւոր գործեր ստեղծելու կարող: Այսօր իսկ Հայաստան լեցուն է յուշարձաններով զոր անոնք կառուցած են, եւ իրենց ներկայացուցած յատկագիծներու աշխատանքեամբ, իրենց ընծաւ շարադասութեանց հնարամտութեամբ, իրենց ծանրաշուք ու վեհ գեղեցկութեամբ, այդ յուշարձանները զարդարանին ու փառքն են Հայաստանի: Եւ երբէ քիչ մը ծայրայեղութիւն է անշուշտ պնդելը թէ, ինչպէս ընող եղաւ, Պոլսոյ Այա-Սոփիան եւ Ռավեննայի Սուրբ-Վիքարը զուտ հայկական եկեղեցիներ են, միւս կողմէ անվիճելի է որ Հայաստանի շինութիւն-

ները, որ Զ. դարէն մինչեւ ԺԳ. դարը շարան կը կազմեն, արժանի են ուշադրութեանն ու հիացմանը բոլոր անոնց որ արուեստի պատմութեամբ կը շահագրգռուին:

Հայաստանի կրօնական մայրաքաղաքին՝ Էջմիածին սրբազան քաղաքին մէջ, է. դարու քանի մը գեղեցիկ եկեղեցիներ, Մայր-Տաճարը, Սուրբ Հռիփսիմէն եւ Զուարթնոցի բոլորածէ եկեղեցւոյն աշխարհի հետաքրքրական աւերակները հոյակապօրէն կը վկայեն ինչ որ այն ատեն եղած է Հայաստանի նարտարապետներուն հանճարը: Մնացորդներուն մէջ այն մեծ ոստանին որ միջին-դարուն Հայաստանի քաղաքութեան քաղաքական մայրաքաղաքն եղաւ, այժմ ամայի այդ սարահարթին վրայ ուր կը կանգնին Անիի աւերակները, մէկէ աւելի եկեղեցիներ այդ նոյն հնարող ու ստեղծագործ մտքին շողշողուն վկայութիւնը կը բերեն: Ու այն զմբէքներէն որ Թալիշի կամ Թալինի եկեղեցիները կը պսակեն մինչեւ Բանդակները որ Աղքամարի եկեղեցւոյն նակատը կը զարդարեն, Անիի գեղեցիկ մայր-եկեղեցիէն մինչեւ Մարմաշէնի եւ Խօշաւանի եկեղեցիները, սրբազան շէնքերու հրաշալի ծագակարքը՝ բոլոր մը աշխարհի ցոյց տուած է եւ դեռ ցոյց կուտայ Հայաստանի նարտարապետներուն գեղարարական արժանիքը:

Շատ մեծ վարպետներ էին Հայաստանի այդ նարտարապետները: Անոնք նաեւ մեծ ուղեւորներ էին, որ այդ կերպով իրենց ուսուցումը տարածած են բովանդակ Արեւելի մէջ: Վրաստանէն, որուն եկեղեցիները բոլորովին հայկական են, Կովկասէն, անոնք իրենց դասերը տարած են մինչեւ Ռուսիա ու մինչեւ Հարաւ սլաւները: Քիւթի Սուրբ-Սոփիան, յայտնապէս Հայաստանի եկեղեցիէ մը ներշնչուած, քերես հայ նարտարապետի մը գործն է: Կոստանդնուպոլսոյ մէջ, հայ վարպետ մըն է, Տրդատ, Անիի մայր-եկեղեցին կառուցանողը, որ Ժ. դարուն վերջերը Վասիլ Բ. կայսեր կողմէ կանչուեցաւ Այա-Սոփիայի վնասուած գրմբէքը նորոգելու համար: Մինչեւ Պեղոպոնտի խորը, կը գտնենք հայ նարտարապետութեան ազդեցութիւնը: Եւ իրենց մեծաշուք զանգուածով, իրենց խիստ գծերով, այն խորհրդաւոր կէս-լոյսով զոր անոնց մէջ կը հեղուն նեղ պա-

տուհանները, անոնք մեզ ակամայ կը մղեն Արեւմուտքի մեր ռոման եկեղեցիները մտքերնիս բերելու:

Պէտք է խօսիլ նաեւ մանրանկարներուն վրայ որ աշխարհի գեղեցիկ հայկական ձեռագիրները կը պատկերազարդեն, այն քանկագին ոսկերչական առարկաներուն վրայ որ Հայաստանի աշխարհի եկեղեցիներուն մէջ կը պահպանուին: Եւ այդ բոլորը նոյն բանը կը հաստատեն. Արեւելի այդ երկրին մէջ, գոյութիւն ունի ցեղ մը, որ գիտցած է ապրիլ ոչ առանց փառքի եւ որ արժանի է պատմութեան մէջ հաշուի առնուելու:

ՇԱՐԼ ՏԻԼ

Փարիզ, 26 Մարտ 1936

ԱՍՏՈՒԱԾԱՇՈՒՆՉԻ ՀԱՅ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԵԱՆ
ՀԱԶԱՐ ՀԻՆԳ ՀԱՐԻԻՐԱՄԵԱԿԸ

ՃԱՌ

ԳԵՐ. Տ. ԳԱՐԵԳԻՆ ԱՐՔ. ՅՈՎՍԷՓԵԱՆԻ

Մեծարգոյ Պ. Նախագահ.

Տիկնայք եւ Պալոններ,

1934/35 տարին, հոկտ. - հոկտեմբեր, արտաքոյ կարգի նշանակալից եղաւ հայ ժողովրդի համար: Ամենայն Հայոց Ս. Կաթողիկոսը բազմաթիւ միտքը յղացաւ այդ տարին յատուկ կոնգրակով յորելեանական տարի հրատարակել, Ս. Գրքի թարգմանութեան 1500ամեակին նշելու: Եփեսոսի ժողովից անմիջապէս յետոյ պէտք է կատարուած լինի այդ գործը, ուրեմն եւ, 434 թուականը սկզբնաւորութեան տարի համարել միանշանակաւ համապատասխան է պատմական տուեաններին:

Արտասահմանեան Հայութիւնը առանց բացառութեան այդ տարեդարձին առթիւ հանդէսներ կազմակերպեց, մի ամբողջ տարի եւ աւելի, մտքով ազդեց իւր հայրերի հետ, երախտագիտական զգացմունքով պանծացնելով նրանց մեծ եւ անգնահատելի գործը:

Այսօրուայ հանդէսը, դարձեալ նոյն 1500-ամեակին նուիրուած, բայց ունի ուրոյն նպատակ եւ նշանակութիւն. մեր բարեկամ օտարազգի զիտնականների կողմից է, Հայերի հետ,

որ գնահատուած է մեր անցեալի այդ հրաշալի գործը եւ գործաշէտ մեր ժողովրդի համայն ստեղծագործութիւնն ու մշակոյթը, քաղաքակրթութեան եւ արուեստի բարձր ոլորտներում սաւառնող Ֆրանսիական այնիւ, մեծ եւ համակրելի ժողովրդի առաջ:

Ուստի եւ մեր ջերմ եւ խորին շնորհակալութիւնն ենք յայտնում Մեծարգոյ Էդուար Սուրիէին, Ֆրանսիական խորհրդարանի փոխնախագահին, որ երկար տարիներէ ի վեր անկեղծ բարեկամութեան ապացոյցներ ունի բերած հանդէպ մեր ազգին, իսկ այսօր իւր նախագահութեամբ եւ խօսքի հրապոյրով աւելացնում է փայլը մեր հանդիսի: Շնորհակալութիւն Համալսարանի վերատեսուչ Պ. Շարլէզի, որ այս հոյակապ սրահը մեր տրամադրութեան տակ դրաւ: Շնորհակալութիւն Ֆրանսիացի մեծանուն զիտնականներին եւ արուեստագէտներին, որոնք իրենց տաղանդաւոր մասնակցութիւնը բերին մեր հանդիսի փառարանութեան, Պ. Պ. Մէյէէի, Շարլ Դիլի, որոնց զեղեցիկ նամակները լսեցիք հայ լեզուի եւ արուեստի մասին, Պրոֆ. Գարրիէլ Միլլէին, Պ. Ամելէ Գաստուէին, Պ. Լազար Լեվիին եւ միւս արուեստագէտներին:

Շնորհակալութիւն եւ Ֆրանսիացի այն հոծ բազմութեան, որ պատիւ են արել իրենց ներկայութեամբ մեր հանդէսը փառաւորելու:

Ս. Գրքի թարգմանութիւնը քրիստոնէութեան բերած մեծ շնորհներից մէկն է. երբորդ դարի կէսերին արդէն հայ եպիսկոպոսութիւնների ղեկավարութեան պատմական տեղեկութիւնն ունինք, բայց պետական կրօն է դառնում այն եւ կազմակերպուած իրերու ուրոյն ամբողջութիւն աւելի վաղ քան 312 թուականը, տեղական-քաղաքական, աշխարհադրական եւ ազգադրական յատուկ պայմանների համաձայն, մեր առաքելաշաղկ Ս. Հօր Գրիգոր Լուսուորչի քարոզութեամբ: Քրիստոնէական զաղափարների հետ ազգային անկախ հոգեւոր կեանք եւ զբաղմունքի ստեղծելու տենչն է հայ գրերի զիտի հետ եւ Ս. Գրքի հոյակապ թարգմանութեան գործը, այնպիսի հայրերի կողմից, ինչպէս Ս. Սահակն է եւ Մեսրոպը իրենց աշակերտներով, եւ այդ այնպիսի մի յզկուած եւ բարձր մշակութեան ենթարկուած